

освітніх закладах [18, 14]. Початок навчального року розпочинався з 1 жовтня 1920 р. [6, 9]. Місцева влада вживала заходи для підготовки будинків, необхідних для шкільних й позашкільних занять [18, 9]. Декретом № 22 від 11 вересня 1920 р. Галревком запроваджував єдину трудову школу, встановлював навчання за державний кошт, зобов'язував усю молодь здобувати шкільну освіту і курс професійної. Передбачалося спільне навчання обох статей та викладання рідною мовою [18, 3].

Потреба швидкої підготовки робітників, їх соціального виховання зумовила запровадження чотирикласних педагогічних шкіл. Цікаво, що радянська влада регламентувала пріоритетність прийняття до зазначених закладів комсомольців, дітей робітників та селян [18, 5].

Радянська влада декларувала необхідність піднесення культури й освіти суспільства як важливу потребу й необхідну умову закріплення соціалістичного ладу [18, 15]. З цією метою проводили прискіпливий підбір кадрів культурно-освітнього характеру, враховуючи партійну приналежність, довоєнні та власне воєнні симпатії, а також політичні уподобання під час діяльності українського і польського урядів [18, 9]. У такий спосіб влада намагалася виокремити освічених осіб, лояльних до комуністичного режиму, які мали стати його проводниками серед неосвіченого сільського загалу.

Отже, радянська влада до звичного повсякденного життя сільських громад додала збори як інструмент просування соціалістичного ладу. Право голосу на виборах місцевих органів управління чітко окреслювало соціальну базу нової влади та поглиблювало соціальну диференціацію сільського середовища. Приймаючи важливі рішення для територіальної громади належало біднякам та незаможним господарям. Успішнішим, заможнішим, а відтак й освіченишим відводили другорядну роль. Звідси проблеми з адмініструванням, пошук найрізноманітніших ворогів: провокаторів, агентів, «панів», «підпанків», поділ на «надійних»/«ненадійних».

Стандарти й традиції державного управління, запроваджені більшовиками, передбачали значні привілеї для відповідальних посадових осіб. Зловживання службовим становищем підвищувало суспільну напругу, викликану розподілом землі, зерна та інших засобів, націоналізованих радянською владою. Запровадження колективної власності порушувало усталену повагу до приватної власності у сільському середовищі. Селян піддавали активній відкритій комуністичній пропаганді, яка обіцяла позбавити їх різних повинностей і забезпечити свободу. У той же час на практиці жителі сільських місцевостей перебували у залежності від радянської влади.

Загалом, незважаючи на відносно короткий час існування ГСРР, у повсякденному житті сільського населення відбулися суттєві соціокультурні трансформації. Упродовж липня-вересня 1920 р. галицькі селяни отримали незначний досвід державотворення та самоорганізації. Вплив соціокультурних змін означеного періоду на суспільну свідомість селян становить перспективу подальших досліджень.

І. Лісна І. С. Становлення української державності в

Галичині (1918–1923 рр.) / І. С. Лісна. – Тернопіль: ТАНГ «Економічна думка», 2001. – 91 с.

2. Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО), Ф. 2369. – Оп. 1. – Спр. 27.

3. ДАТО, Ф. 2369. – Оп. 1. – Спр. 5.

4. Федорів О. Галицька Соціалістична Радянська Республіка в політиці уряду Радянської Росії / Олександр Федорів // Історична панорама: Збірник наукових статей Чернівецького національного університету. Спеціальність «Історія». – Чернівці: Видавництво Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича «Рута», 2007. – Випуск 4. – С. 32–51.

5. ДАТО, Ф. 2369. – Оп. 1. – Спр. 23.

6. ДАТО, Ф. 2369. – Оп. 1. – Спр. 9.

7. ДАТО, Ф. 2369. – Оп. 1. – Спр. 3.

8. ДАТО, Ф. 2369. – Оп. 1. – Спр. 8.

9. ДАТО, Ф. 2369. – Оп. 1. – Спр. 7.

10. ДАТО, Ф. 2369. – Оп. 1. – Спр. 26.

11. Від редакції // Стінна газета. – 1 вересня 1920. – С. 1.

12. Хай живе Робітничо-Селянська Червона Армія // Стінна газета. – 10 вересня 1920. – С. 1.

13. ДАТО, Ф. 2369. – Оп. 1. – Спр. 10.

14. ДАТО, Ф. 2369. – Оп. 1. – Спр. 11.

15. ДАТО, Ф. 2369. – Оп. 1. – Спр. 4.

16. ДАТО, Ф. 2369. – Оп. 1. – Спр. 1.

17. ДАТО, Ф. 2288. – Оп. 1. – Спр. 1.

18. ДАТО, Ф. 2369. – Оп. 1. – Спр. 14.

Ю.Г. Пасічна, О.М. Федьков

ГОЛОВНИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ КОМІТЕТ ТИМЧАСОВОГО УРЯДУ: СПРОБА АГРАРНОГО РЕФОРМУВАННЯ 1917 Р.

У статті автор описує роботу Головного земельного комітету над розробкою проекту аграрної реформи за правління Тимчасового уряду. Розкриває основні напрацювання комісії Головного земельного комітету, характеризує позитивні та негативні моменти у виробленні проектів цими комісіями. Показує значення запропонованих проектів для вирішення аграрної проблеми Росії.

Ключові слова: аграрне питання, Тимчасовий уряд, Головний земельний комітет.

The article describes the work of the Central Committee of the land development project of agrarian reform under the rule of the Provisional Government. Focuses on the main achievements commissions Chief Land Committee, describes the positive and negative aspects in the development of projects of these commissions. Shows the value of proposed projects to address the agrarian problem in Russia.

Key words: agrarian question, Provisional government, Chief Land Committee.

Після приходу Тимчасового уряду до влади постало питання про вирішення аграрної питання в Росії. Перші законопроекти уряду не призвели до бажаних результатів. Невдоволення селянства аграрним становищем зростало, їх виступи частішали та набували радикального характеру. 21 квітня 1917 р. Тимчасовий уряд видав законопроект про створення Головного земельного комітету [3].

До вивчення діяльності Головного земельного комітету зверталися З. Лозинський, П. Першин, І. Церетелі. Однак низка аспектів діяльності цієї установи недостатньо вивчені. Цим і зумовлено вибір теми автором. Об'єкт дослідження – внутрішня політика Тимчасового уряду, предмет – робота Головного земельного комітету. Автор ставить за мету

проаналізувати розробку Головним земельним комітетом аграрної реформи.

Робота Головного земельного комітету відбувалася посесійно. За час його існування відбулося три сесії Головного земельного комітету [7]. Під час сесій розглядалися різні питання, що стосувалися аграрної проблематики: заслуховували доповіді про селянські виступи, визначали основні принципи майбутньої аграрної реформи, намагалися знайти вихід із аграрної кризи [17]. Між сесіями Головного земельного комітету діяли Президія і Рада. Рада мала право утворювати допоміжні відділи, запрошувати консультантів із різних питань і спеціалістів для роботи [8, 130]. Відповідно до закону від 21 квітня 1917 р., перед Головним земельним комітетом були поставлені такі завдання: розробити до скликання Установчих зборів проект аграрної реформи в Росії та «видати обов'язкові постанови з питань сільськогосподарських і земельних відносин у рамках чинних законів і рішень уряду» [1, 328-329], а також вирішувати питання, сварки і непорозуміння, які виникали між землевласниками і селянами. За потреби створювали камери примирення «для вжиття заходів для урегулювання відносин, що виникали в результаті самовільного порушення чийось прав та інтересів» [19, 450].

Вирішення аграрної проблеми було досить важливим для Головного земельного комітету. Про це безпосередньо зазначалося на з'їзді представників Міністерства землеробства при губернських земельних комітетах, перше засідання якого відбулося 30 липня 1917 р. На з'їзді наголошувалося, що аграрна реформа «зачіпає матеріальні інтереси різних груп населення», що може принести суперечки «в середовище трудового населення» [18, 2]. Над розробкою проекту аграрної реформи працювало 40 комісій Міністерства землеробства і 12 – Головного земельного комітету, з них 3 тимчасових і 9 постійних [14, 16]. Вся робота Головного земельного комітету була зосереджена в комісіях. Було утворено 5 таких комісій: про перерозподіл земельного фонду, про ліс, про надра, про води, комісія з правових форм землеволодіння. Пізніше було вирішено створити комісії з розробки фінансової сторони реформи і статистично-економічну [12].

До Головного земельного комітету надходило багато листів від селян. У них дописувачі сподівалися на вирішення аграрного питання «по совісті і закону» [11, 73]. Вони вимагали від Головного земельного комітету наділити їх землею і не розглядати прохання про задоволення потреб у землі як аграрні виступи [11].

З усіх питань, які постали перед Головним земельним комітетом і які потрібно було вирішити для розробки проекту аграрної реформи, найбільше у комітеті обговорювалися питання великого (поміщицького) землеволодіння, проблема норм земельного забезпечення при майбутньому перерозподілі земельного фонду та питання майбутнього великих селянських господарств [8, 132]. Ліквідація великого землеволодіння викликала розходження у поглядах спеціалістів на це питання. Прихильники великого виробництва пропонували ліквідувати клас великих землевласників та всі залишки кріпосництва і поступово переходити від дрібного до великого виробництва. Прихильники селянського

господарства виступали за розподіл всіх земель між трудовим сільськогосподарським селянством [15, 10]. Головний земельний комітет прийняв рішення зберегти дві категорії великих господарств. До першої належали господарства, які постачали продукти масової необхідності: цукрові, господарства зі збутом свіжого молока, плодові та виноградні господарства, господарства, що спеціалізувалися на розведенні тонкорунних овець. Друга категорія – господарства, що забезпечували селянські господарства необхідною продукцією [15].

Згідно з декларацією «Про загальний напрям робіт», яка була ухвалена на I сесії Головного земельного комітету 20 травня 1917 р., зазначалося, що до скликання Установчих зборів остаточно аграрне питання ніхто не може вирішити. При закритті сесії було поставлено завдання перед Головним земельним комітетом: до наступної сесії скласти загальний план проекту земельної реформи [9, 14]. Між першою та другою сесіями Головного земельного комітету Радою було подано ряд законопроектів у Тимчасовий уряд для затвердження: 1) Про врегулювання земельних відносин; 2) Про запровадження волосних камер для примирення; 3) Про охорону лісу і його вирубки; 4) Про передачу сіна в розпорядження господарств; 5) Про скасування землевпорядних комісій; 6) Про врегулювання рибальства [2, 115]. З усіх поданих законопроектів було ухвалено лише два останніх. Перші чотири навіть не розглядалися. Всі ці законопроекти, запропоновані Радою, на сесії Головного земельного комітету були розкритиковані вщент.

12 липня 1917 р. комісія законодавчих пропозицій прийняла законопроект про передачу земель у підпорядкування земельних комітетів. Головний земельний комітет не приділив цьому законопроекту належної уваги, і його обговорення не було поставлено на розгляд [10, 166]. З можливим прийняттям цього законопроекту земельні комітети мали б право не просто працювати над розробкою проекту аграрної реформи, а і розпоряджатися землями. Низка науковців дотримуються думки, що якби земельні комітети мали таке право, то вирішення аграрної реформи, хоча б частково, мало б місце ще до скликання Установчих зборів і, можливо, таким чином можна було уникнути деяких селянських виступів або принаймні вони б мали не такий радикальний характер [10, 167].

19 липня 1917 р. комісія з перерозподілу земельного фонду розпочала свою роботу. Її очолив С. Маслов. Після заслуханих доповідей О. Кауфмана, М. Макарова, А. Ракітнікова, та після довгих дискусій були прийняті такі рішення. Визнавалася можливою передача земель сільськогосподарського призначення в користування трудового землеробського населення. Водночас передбачалося збереження культурних господарств. Такі господарства переходили у підпорядкування державних органів чи місцевого самоуправління. До того так звані культурні господарства перебували в «господарському розпорядженні їх справжніх господарів (власників чи орендарів)» [8, 135]. Список маєтків землі, які не підлягали розподілу, повинні були скласти губернські земельні комітети, а затвердити Головний земельний комітет.